

Andorra, postals i altres poemes

MIQUEL MARTÍ I POL

anem

Andorra, postals i altres poemes

anem

poesia

MIQUEL MARTÍ I POL

**Andorra,
postals i altres poemes**

anem
EDITORS

Andorra, postals i altres poemes
Miquel Martí i Pol

Primera edició: Editorial Serra Airoso, 1984

© de la introducció: Pere Ballart

© D'aquesta edició:

Anem Editors, Encamp-Montellà, setembre de 2023

Edició, disseny i maquetació: Oliver Vergés Pons

Correcció i revisió: Marc Cortès Minguet

www.anemeditors.com · contacte@anemeditors.com · @anemeditors

DL AND.196-2023

ISBN 978-84-18865-26-8 (Anem Editors, SL)

ISBN 978-99920-65-68-6 (Anem Editors, SL)

Imprès a GoPrinters (la Seu d'Urgell)

Tots els drets reservats. Sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, queden prohibides les reproduccions totals o parcials d'aquesta obra a través de qualsevol procediment. Dirigiu-vos al CEDRO <www.cedro.org> si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals d'algun fragment d'aquesta obra o per a qualsevol ús similar.

‘ANDORRA’, L’AMOR «DE FORA A DINS»
DE MIQUEL MARTÍ I POL¹

M’ha vagat de fullejar, una vegada més el llibre *El Pirineu*, que va escriure Estanislau Torres l’any 1968. Avui no buscava el text, però, sinó les fotografies que l’acompanyen, de Francesc Català Roca. L’Andorra que retraten és ben bé la que Miquel Martí i Pol va estimar intensament sobretot durant la dècada dels seixanta, aquella que, segons diu el pròleg d’*Andorra, postals i altres poemes*, «ja prefigurava el monstre actual».

En la primera i més impactant de les imatges veiem l’oposició acusada entre l’ahir i l’avui, entre l’estàtua del bisbe i copríncep Benlloch, en primer terme, hieràtica i amb la mà dreta en l’acte de donar la benedicció, i tota una animada terrassa de bar plena d’estiuejants davant seu.

A la següent, l’objectiu de Català Roca entra en una botiga de roba, i les persones que hi surten són totes d’esquena a la càmera, desficiades com estan per la compra que són a punt d’efectuar. Els vestits llampants i l’extravagància d’algun complement els delaten com a gent forastera, membres d’aquella mateixa munió que, a les *postals* 1 i 5 del recull, veurem vagarejar en «lenta desfilada» per les voreres d’Andorra i Escaldes.

N’hi ha prou, però, de passar una altra pàgina per trobar-nos de cop, per fi, davant l’estampa bellíssima de l’església de Santa Coloma, que eleva el campanar esvelt cap a un cel tot llis, retallat per les muntanyes dretes i alteroses. El contrast entre aquest paisatge i les fotos anteriors és total: suscita immediatament la

reflexió sobre les grans contradiccions que comprèn la realitat d'aquest país, però avala també l'afirmació de Martí i Pol quan diu, al mateix memorable pròleg d'*Andorra*, que «quan el que veig no m'agrada, sé que tinc el recurs d'alçar els ulls i contemplar les muntanyes».

No és gaire comprensible i, en qualsevol cas, és profundament injust l'oblit en què ha caigut l'obra del poeta de Roda de Ter en la darrera dècada. Després que encarnés com ningú més dins l'àmbit de la poesia la identitat col·lectiva d'un país que sortia de la dictadura, potser el desencantament de la política i la frustració d'un projecte nacional finalment inassolit han fet també descreure, d'ençà de la seva mort, d'aquell seu «tot està per fer i tot és possible» que va esdevenir divisa de tota una època.

Sigui com sigui, dins el greuge que suposa el bandejament de la seva poesia, un dels efectes més immemescuts és el que afecta aquest llibre excel·lent i que mai no ha gaudit de cap altre benefici que ser considerat una obra menor dins la producció martipoliana. I és llàstima, perquè, com m'agradaria demostrar, *Andorra, postals i altres poemes* és un llibre en què el poeta, al meu entendre, ha provat de superar un repte molt més ambiciós que no sembla. Un repte, en realitat, que són tres: afrontar la sempre difícil incorporació en el poema d'un material absolutament autobiogràfic, prendre partit en la conflictiva relació literària que s'estableix en la modernitat entre el poeta i el paisatge, i, finalment, opinar en vers sobre la costosa preservació d'una identitat nacional en els temps actuals, amenaçada per fenòmens com les onades migratòries, el turisme i la uniformització cultural.

Tres qüestions molt complexes, cadascuna més general i abstracta que l'anterior, que ens fan anar des dels dominis de la poesia i de l'art als de la ideologia i la

política i que, si més no en un brevíssim apunt, voldria encadenar per a tots vosaltres.

«DINS ALLÒ QUE SOLEM DIR-NE 'MEMÒRIES'»

La resistència confessada per Miquel Martí i Pol a escriure *Andorra* i l'esforç amb què la va haver de vèncer és prou significativa: el llibre era «molt personal, molt íntim», però d'una intimitat diferent «de la que sol descobrir-se habitualment en els llibres de poesia». El poeta aspirava, ras i curt, a escriure unes «memòries» i aquest fet l'abocava a un dilema singular, perquè com consigna l'inici del pròleg en una observació finíssima, la poesia lírica ens acosta per definició al «jo profund de l'autor», això és, al «més universal i compartible», però aquest és també —per mor de les convencions, de la dicció figurada, del vers— el «més artificios i idealitzable».

No era pas el primer cop, com és natural, que Martí i Pol provava de convertir en poesia els materials més immediats de la seva biografia, però el cert és que si agafem *El poble* o *La fàbrica-1959*, per exemple, veiem com l'incident o pretext que relliga el poema s'eleva de seguida per damunt dels detalls camí d'una significació més simbòlica i abstracta. I ara, en canvi, el que volia l'autor era lliurar-se a un exercici autobiogràfic exhaustiu, sense renunciar a la narració d'anècdotes ni a l'aspecte més exterior —més històric, més informatiu— de les seves estades al Principat.

Cal fer-se el càrrec que quan Martí i Pol escriu el llibre, ja fa temps que l'esclerosi el té postrat, i que la malaltia de la seva dona és en una fase molt avançada i irreversible. *Andorra* esdevé llavors el record dolç però punyent dels temps feliços, de les vacances i l'oci

compartit amb la família i els amics; només calia que Antoni Morell li demanés el 1982 un llibre sobre Andorra perquè el deute de gratitud amb el país que estima hagués de cristal·litzar en un poemari ben a la força diferent.

A la fi, Martí i Pol resol la perillosa dicotomia entre jo poètic i jo autobiogràfic d'una manera tan congruent com encertada: dels vint-i-nou poemes del llibre, disset són postals i assumeixen aquell «exercici de memòria» que el poeta es delia per fer, mentre que els dotze restants són *altres poemes*, d'una perspectiva molt més convencionalment lírica.

Els models formals i mètrics d'un grup i l'altre ajuden definitivament a fer la distinció: les postals són totes escrites en una tirada d'estramps més o menys extensa, i, curulles de noms propis, no refusen l'inventari de llocs, personatges, situacions, al·lusions i sobreentesos privats; per la seva banda, els altres poemes abasten una gamma mètrica que va de l'alexandrí a la tanka, de la cançó i la silva al sonet, i el seu patró elemental, *celebratori* o elegíac, és molt més canònic, més llibresc, amb una presència del jo molt més solemne i emotiva —com correspon al gènere, gairebé es podria dir—.

Trobo remarcable que el recull faci l'homenatge implícit o explícit d'una colla de molt bons poetes (Foix, Espriu, Vinyoli...); el més rellevant, tanmateix, és en la meua opinió el que apareix primer de tots: a la postal 1, parlant concupiscentment de les «cuixes» de les turistes en calça curta, la veu poètica invoca el «gran Vicent» del *Llibre de meravelles*.

Més que pel seu erotisme, però, Estellés és un referent molt ferm per a Martí i Pol a l'hora de donar forma discursiva, però malgrat tot poètica, als seus records. La narrativitat, el prosaisme volgut de les disset postals del llibre, tan afins a l'estil del poeta valencià,

són indissociables d'un ús del decasíl·lab blanc —no del tot estrany al que també practicava Gabriel Ferrater— que mai en el nostre autor havia sonat d'una manera més fluent ni més fedatària.

Si els *altres poemes* defineixen el present del poeta, necessitat de força moral, les *postals*, com el seu nom declara, són les instantànies d'un passat enyorable i venturós, que serà més consolador com més precís i detallat acabi sent el seu registre d'aquells moments viscuts.

Anys després, el 1998, en una conferència dictada a la Universitat Autònoma de Barcelona, «La poesia, encara», l'autor seria molt clar en aquesta defensa de la introspecció en la pròpia circumstància: «Cal, doncs, que el poeta no solament no renunciï a la seva peculiaritat sinó que la mantingui en un estat de vigília constant, atenta a les experiències que en certa manera el transcorren dins i fora d'ell mateix.» En darrer terme, cal subratllar com aquestes composicions són concebudes no com a cartes, per exemple, sinó exactament —hi insisteixo— com a postals: aquelles fotografies d'algun indret que hem visitat el missatge de les quals és gairebé exclusivament deixar constància que hi vam ser —en què el veritable protagonista, més que el paisatge o la vista panoràmica, siguem nosaltres—. Però un *nosaltres* especial: les seves cartolines brillants parlen del nostre jo menys rutinari, d'aquell que ha sortit «a veure món». I això ens porta al segon tema dels que abans us he anunciat.

«ÉREM I SOM UNS MÉS ENTRE ELS MILERS DE TURISTES»

Sens dubte, si haguéssim de classificar Martí i Pol dins la diversa gamma de viatgers que Laurence Sterne descrivia en el seu *Viatge sentimental per França i Itàlia*,

no seria dels qui viatgen per necessitat, sinó dels qui donen nom a la novel·la de l'autor de *Tristram Shandy*. En podem dir *viatger sentimental*, en efecte, o bé *uncommercial*, com titllava Dickens els qui es desplaçen per gust, però en realitat estaríem defugint aquell terme que, des que l'anomenat Grand Tour era una pràctica habitual en l'educació dels joves benestants europeus —la preceptiva estada d'un any pels països del Mediterrani, tan pròpia dels segles XVIII i XIX—, haurà passat a definir millor aquest concepte: el terme *turista*, indiscutiblement.

Com és sabut, una de les principals ficcions en què els poetes romàntics —poetes urbans— haurien volgut creure era poder retrobar una pau antiga, una felicitat original, en la freqüentació de camps, boscos i muntanyes. La mentida era flagrant, i si alguna cosa podia definir-los (Schiller va anomenar-los per això precisament poetes *sentimentals*, en oposició a la poesia ingènua dels autors clàssics) era precisament l'encaix impossible en una natura a la qual ja havien deixat de pertànyer, al preu d'un desarrelament que convertia qualsevol intent de retorn en una falsificació.

Aquesta consciència va fer que molts poetes posteriors giressin l'esquena a res que no fos la metròpoli, però posava difícil, sobretot, el discurs dels qui encara volien cantar la bellesa dels prats i de les fonts. (Jaime Gil de Biedma recordava en aquest sentit l'anècdota d'aquell amic que li va preguntar, al saragossà Monasterio de Piedra, que com ho faria per posar tot allò en un poema, a la qual cosa ell va respondre que l'essencial seria deixar clar que el seu interès per aquell paisatge era inseparable del fet que era algú que es passava tota la setmana treballant a la ciutat.)

Martí i Pol, en aquest llibre, no pot tampoc ser més honest: des del pròleg reconeix que el primer cop que

va trepitjar les Valls ho va fer amb les *Poesies* de Maragall, però que la seva condició era la d'un turista d'«importància [...] imperceptible», d'«activitat [...] irrellevant». «Si dic Andorra, dic | tot el que me'n separa», diu a «Cançó», i per molt que aquesta distància tingui a veure també amb el passat inaferrable del record, no és gaire lluny de l'actitud moderna de qui sap que el món ja no tornarà a ser incontaminat, rural, idíl·lic.

I és aquesta sinceritat la que torna convincents tots els seus poemes *naturals*, que no el presenten ostentant cap perspectiva omniscient, de mirada còsmica sobre el paisatge, sinó des de la humilitat d'uns ulls humans que només busquen el repòs d'aquells «indrets que encara | la mà de l'home no ha pogut malmetre» («3»). La muntanya andorrana serà destí d'excursions familiars o fins i tot font d'inspiració poètica (com a les postals 13 i 14, en què Sa Calma acull l'escriptura del *Llibre sense títol*), però és vista invariablement des del contrast amb el «foll traüt», com molt eficaçment recrea «Andorra, 1982 (Quasi elegia)».

No trobarem Martí i Pol fent cap composició decorativa dedicada als cims magnífics, o als torrents impetuosos; el seu profund sentit líric l'empeny a parlar de la natura en uns termes ben diversos, com ara els de l'esplèndida postal número 2, en què el poeta (des del seu apartament!) contempla embadalit com un pagès arranja les feixes dels seus horts. Impossible declarar millor una atracció real, d'admiració i de la més sana enveja, per una vida en profunda harmonia amb el ter-
rer: «No sé si encara és viu, però el recordo | com una part important del paisatge | d'aquells captards suaus melangiosos, | en què la vall, tranquil·la, s'adormia | molt lentament al flanc de la muntanya».

Sense dir-ho, el poeta de Roda semblava estar suggerint que la saviesa d'aquest entranyable «avi Martí»

era el millor conjur de l'altra realitat, la de l'«infern» (com l'anomena el seu amic Toni a la postal 6), en què la capital, des de l'altura, és «un rusc del qual pujava, a estones, | un bruit desficiós». Però aquí, i com és obvi, ja som a les portes de la nostra tercera i última qüestió.

«ANDORRA, AQUEST PAÍS DE GRANS CONTRASTOS, DE GRANS MANCANCES I DE GRANS EXCESSOS»

Ja n'hi hauria prou amb la referència que n'hem fet fins ara per considerar que el pròleg que Martí i Pol va posar a *Andorra* és un document molt remarcable. Però les seves darreres pàgines, que a propòsit del tema de l'«andorranitat» giren al voltant del significat i el valor de les identitats col·lectives, acaben per fer-lo imprescindible.

Li calen poques ratlles, al poeta, per constatar algunes realitats paradoxals, com ara que «de fa molts anys a Andorra hi ha més residents que andorrans» o bé que, fent recompte de les amistats amb què s'hi ha relacionat, pràcticament totes eren, per dir-ho ràpid, emigrants catalans. Res d'això, però, no obsta perquè Martí i Pol cregui en una andorranitat proverbial, en uns termes que deixen de banda el lloc de naixement o l'adquisició administrativa de la nacionalitat i que no podrien ser més nobles ni més atractius: «un moviment d'admiració i d'afecte envers Andorra com a país, al qual s'uneix una professió clara de respecte per les seves institucions, els seus costums i la seva gent, la qual cosa no exclou la pràctica d'una actitud crítica seriosa i responsable, alhora que tenaç i exigent».

El poeta de Roda assaja aquí un discurs que sap positivament que també serà llegit pels seus compatriotes en clau catalana. Com Andorra, també Catalunya

és la víctima d'«agressions més o menys subtils», que demanen de cadascú «una autoexigència constant» i «una capacitat de comprensió tenaçment integradora que no té res a veure amb una actitud flonja o tendent a la claudicació». Només sobtarà que les paraules del poeta siguin tan sàvies i ponderades els qui no coneixin la seva claredat i senzillesa d'expressió habituals; de la seva bondat, si de cas, en parla per si sola la idea que la professió de l'andorranitat «ha de ser exercida de tal manera que el beneficiari final de l'actitud sigui el propi país».

Però aquests principis de tan profund civisme no passarien de ser una opinió particular si els versos de Martí i Pol no els absorbissin també i els fonguessin amb l'experiència poètica mateixa. Tan equànimes com l'exposició del pròleg ho són les aparicions del tema al llarg de tot el recull.

El poeta sap de les tensions que la vida actual imposa a Andorra i no dubta a posicionar-s'hi, al bell mig de la tradició i la modernitat, amb tots els matisos que calgui. Si la postal 7 el presenta refractari a un ritual com el del tir al gall d'Arinsal, també admet alhora que els costums dels pobles «són la part més austera del seu ésser | i s'han de respectar mal que no ens plaguin».

I si la postal 9 li descobreix la permissivitat de la televisió francesa i li fa plànyer la manca de llibertats de la franquista, tampoc no s'està de reconèixer que «la caixa estúpida» ho és «arreu», malgrat les diferències. Un equilibri difícil, doncs, però no impossible, entre allò més ancestral i l'obertura necessària a una mentalitat moderna.

Les tankes de «La intimitat perduda» fan que la pluja permeti durant una estona somiar una Andorra recollida i plàcida, però el poeta no s'enganya i la postal següent (la vuitena) ja es fa ressò de com el comerç de la

capital, tot i el tràfec que comporta, tot i ser el causant del «monstre», del «pop» que estén «tentacles d'asfalt», és també font de riquesa, de prosperitat, d'una abundància com la del camió de fruita que el poeta admira després a la postal 15.

Serà, però, la següent i penúltima, la 16, la que jo considero que més subtilment expressa l'amor de Martí i Pol per aquesta «segona pàtria», tal com la qualificava a «Andorra, 1982 (Quasi elegia)»: l'estada a l'hotel, amb el poeta ja amb una mobilitat molt limitada, és el pretext idoni per escriure que aquest hotel «fou una llar acollidora | sense perdre cap tret del seu caràcter», i es fa inevitable pensar que l'al·lusió no escau només a aquell establiment, sinó també al país sencer, propo-sant de fet tot un patró de conducta.

Per a Martí i Pol era evident que l'únic camí per als que, com ell mateix, com tu o com jo, «estimeu Andorra | de fora a dins», no pot ser sinó el d'una integració inequívoca, però que sàpiga preservar la seva personalitat més genuïna.

Si més no, el seu homenatge a l'amor real que sentia per Andorra, Miquel Martí i Pol va pagar-lo, ja ho remarcava abans, amb un llibre molt més valuós del que fins ara s'ha dit, i que corresponia amb escriure a allò que el Principat va donar-li.

De la sinceritat emocionada del seu gest, per si calgués encara alguna altra prova, en pot trobar qui vulgui un darrer eco: pot ser bo recordar que els últims versos que va escriure el poeta i que tanquen «Assaig de meditació», al final de *Després de tot* (2002), diuen, exactament:

Això i res més. I ara que torna a Andorra,
el vell que soc encara s'entendreix
perquè la tarda és un cadell que esbull

càlidament la vida, i perquè tot
el que vol s'ho pot dir amb una paraula
que es repeteix, somrient, en veu baixa.

PERE BALLART

Andorra,
postals i altres poemes

*Per a en Toni Sitges,
que es pot dir que va tornar-nos,
a tu sobretot però també a tots els de casa,
la vida i el goig de viure-la.*

*Per a en Vicenç Grenzner,
que va fer possible el prodigi.*

PRÒLEG

1

Fa molt de temps que el volia escriure, aquest llibre, i estic ben convençut que si no ho he fet fins ara ha estat sobretot perquè no gosava. M'explicaré. *Andorra* és un llibre molt personal, molt íntim, tant pel que fa a les «Postals», que relaten vivències —anècdotes, records, etc.— de les estades que vam fer a les Valls amb la meua família principalment durant els anys seixanta, com pel que fa als «Altres Poemes», que són el pont que uneix el passat amb el present, i en els quals es poden trobar des d'evocacions andorranes fins a reflexions sobre els esdeveniments que m'ha tocat de viure durant els sis mesos que he trigat a redactar el conjunt, esdeveniments que el lector perspicaç s'adonarà de seguida que no sempre han estat agradables.² Deia que aquest llibre és molt personal, molt íntim, i ho repeteixo. De totes maneres, la intimitat que pot trobar-s'hi no és de la mena de la que sol descobrir-se habitualment en els llibres de poesia, o almenys no ho és en les «Postals». No fa gaire, en Miquel Desclot m'explicava que en una ocasió l'Agustí Bartra havia dit que la biografia dels poetes no calia escriure-la, perquè n'hi havia prou llegint la seva obra per a conèixer-la. Per mi la frase de l'Agustí Bartra és, en termes generals, molt encertada; amb tot, crec que val la pena de matisar-la. Al meu entendre, la biografia que es descobreix a través de la lectura de l'obra d'un poeta no correspon ben bé a la història de la

seva vida, segons la definició del Fabra, sinó més aviat a la reflexió que aquesta història li ha suscitat, la qual cosa fa que l'esmentada lectura ens apropi sobretot al jo profund de l'autor, és a dir, al més universal i compatible, però que no deixa de ser, al mateix temps, el més artificios i idealitzable. I que consti que amb aquesta afirmació no poso gens en dubte l'autenticitat d'aquest jo que dic: em limito a assenyalar-ne l'existència.

Andorra, almenys pel que fa, com he dit, a les «Postals», és un llibre diferent, que em sembla que no encaixa gaire amb la definició de «biografia» que he intentat d'esbossar ara mateix. Si jo l'hagués de catalogar, segurament que el situaria dins allò que solem dir-ne «memòries», i és justament a partir d'aquesta catalogació que puc intentar d'explicar per què no he gosat escriure'l fins ara. La cosa és força més senzilla del que sembla. Sense embuts: estic segur que ho trobava frívol, o, si es vol, poc seriós. Lamentaria tant mateix que se m'interpretés malament. Més que el temor de la hipotètica frivolitat del tema, el que feia que abandonés una vegada i una altra la redacció d'aquest llibre o d'un de semblant era, també n'estic segur, que sempre pensava que tenia coses més importants a dir i, més encertadament o menys, provava de dir-les. M'adono ben bé que amb aquesta afirmació pot semblar que m'estic tancant el ruc al porxo, que diuen al meu poble, perquè el que acabo de dir pot interpretar-se com una renúncia a continuar treballant en la línia dels meus últims llibres. Res de més allunyat de la meva intenció, però, i si algú se'n vol convèncer n'hi ha prou, em sembla, de pregar-li que, a més de les «Postals», si té prou ànim per a llegir-les, em faci el servei de llegir també els «Altres Poemes», principalment aquells que no fan cap mena de referència a les Valls. No, no he renunciat ni renunciaré a la meva

manera d'escriure habitual, si més no perquè fer-ho seria, en certa manera, renunciar a aquell jo profund, reflexiu i tenaç, de què parlava suara, renunciar a una part essencial de mi mateix amb la qual he anat intimant a còpia sobretot de lluites i de pertinàcia, i que, potser per això mateix, estimo profundament.

Arribat en aquest punt trobo que el benèvol lector —jo bé ho faria— té tot el dret de preguntar: i doncs, què ha passat? Per què ara escrius allò que anys enrere no gosaves escriure? I vet ací que la meua resposta haurà de ser necessàriament aquesta: no ha passat gairebé res; senzillament, resulta que em començo a fer vell i perdo la vergonya; ja se sap que els vells arriben a ser tan desvergonyits com les criatures. L'explicació (no la justificació, que quedi clar), brillant si per cas de tan simple, potser sorprendrà algú. Si és així, l'única cosa que puc fer —i faig, no cal dir-ho— és demanar-li perdó per tanta franquesa, però sense afegir-hi cap mena d'aclariment secundari, ja que qualsevol oripell retòric amb què volgués ornar o dissimular la veritat nua i crua seria fals, i jo, fins ara, llevat de casos extrems, de mentides no n'he dit ni escrit mai. Posats a fer, però, potser no serà sobrer d'afegir una consideració al que he exposat. Recordo que una vegada, a casa, en Pere Quart em va dir: «la major part de la gent s'entesta a escriure les memòries quan ja no en té, de memòria.» Aquella afirmació em va colpir, i no gosaria pas dir que, inconscientment, no m'hagi empès a iniciar la redacció d'aquest llibre. Si l'impuls ha operat com sospito, però, no crec que se'm pugui acusar d'haver començat tard; més aviat potser al contrari. Amb tot, els vint anys que separen la major part dels fets de les «Postals» del moment de la seva redacció trobo que són una distància força enraonada per a donar-los caràcter, i no gens excessiva per a caure en el perill que en Pere Quart assenyalava.